

Jankovics József

Báthory Gábor meggyilkolásának újabb változata Egy koronatanú elbeszélése alapján

„Oh, te szegín, Istenben boldogul elnyugodt Bathory Gabor, melynek büntelenül ki-
otot vere mind az mai napigis az egben kialt; tested eltemetetlen áll, jószágod, mely
nemzetsegedet illetve volna, törvénytelenül, hamissan el vetetett, Doczy Andras¹ által
hamisan elfoglaltatott, és oly karban állapotodott, hogy azki Teneked s familiádnak ron-
tói és nagy ellenségei voltak, azok töltöznek ekkoráig lám vele, ő maga az az jo Feje-
delem ha most feltámadhatna, elég keserves panasszal bizonyoságot tenne ez jelen valo
cikkemben be foglaltatott írásunk mellett.”²

Noha Báthory Gáborról ilyen és ehhez hasonló vélekedés is előfordult halála után
hét évvel, azonban élete folyása éppoly ellentmondásos a történetírói és a szépírói ha-
gyományban, mint tragikus halálának körülményei és temetéseinek száma.

E tradíció gyökerei Bojti Veres Gáspárig, Szepsi Laczkó Mátéig, Georg Krausig,
Kemény Jánosig és Szalárdi Jánosig nyúlnak vissza. Az írások közös jellemzője, hogy
a haláleset idejében egyik szerző sem tartózkodott a helyszínen. Írott forrásokból sem
egyformán tájékozódhattak, adataikat a legkorábbi szerzőkön, Bojti Veresen és Szepsi
Laczkón kívül legfőként a szóbeli hagyományból merítették – „amint azt a közönsé-
ges hír tartja” – és adták tovább. Mindannyian Bethlen Gábor hívei voltak. Báthory
egyénségének, jellemének, uralkodói erényeinek és hibáinak, emberi gyarlóságának és
virtusainak, vagyis Báthory Gábor-képüknek alapjául a szájhagyomány, annak utóla-
gos elágazásai, bővülése vagy éppen szűkítése szolgált. A fejedelmi udvar(ok) köreinek
narratív hagyományából, legfeljebb a kancelláriákon őrzött dokumentumokból vagy a
halotti búcsúztatókból meríthettek.

Az alább közlendő levélszöveg – melynek nincs datálása, aláírása és címzettje, II.
Nádasdy Tamás (megh. 1620) iratai között maradt fenn a Festetich-levéltárban – for-
rásértékét több kérdésben is az határozza meg, hogy az orgyilkosság tevékeny résztve-
vőjének elbeszélésén alapul. Ennélfogva hasznosan szolgál kontroll anyagként a később
keletkezett szövegekhez. Ugyanakkor a *cui prodest?* kérdésre is segít megadni a választ:
jóllehet többeknek érdekében állhatott a fejedelem halála, ám a koronatanú bizonyára
nem véletlenül indult postakocsival Bécsújhely és Ferdinánd főherceg körei felé, a meg-
rendelőnek igyekezett minél gyorsabban megvinni a „jó” hírt, amint azt már Komá-
romy András vélelmezte 1896-ban.³ Forrásunkhoz legközelebb áll a talán ugyanazon
császári udvari körökből tájékozódó kortárs bíboros, esztergomi érsek Forgách Ferenc

¹ Főpohárnokmester, szatmári kapitány, főkamrás, kassai főkapitány, a bécsi politika képviselője, megh.
1621. Báthory ecsedi temetésének megrendezője.

² MNL OL, P 1313, Barthyány cs. lt., 313. cs. II 17 No 32, 83–92. Apologia pro statibus Evangelicus, 1620.

³ BÁRSONY, 2009, 22–25.

levele, amely a Nyitra megyei Tapolcsányban (Gross Tapolcsan, Topolčany) kelt 1613. november 6-án, s címzettje Scipione Borghese bíboros nepos volt.⁴

Az ismeretlen levélíró magának a gyilkosságot előkészítő és végrehajtó katonának vezetőjének, Abaffy Miklós tokaji kapitánynak a Ferdinánd főherceg köreiből elmondott beszámolója alapján foglalja össze a történéseket: attól fogva, hogy a fejedelemségre pályázó önjelölt Géczi (Ghiczy) Andrással meghiúsult gyilkossági próbálkozásuk Báthoryval lefolytatott dialógusát előadja, majd megörökíti a másnapi vérengzést Várad városának Velence nevű utcájában.

A szöveg hitelesebbnek tűnik minden eddig ismertnél, mivel az események középpontjában forgó szemtanú szavai még mentesek az évek-évtizedek során a történésekre ráarakódott mitizáló szándéktól, politikai pártállástól és annak történet-alakító következményeitől. Melyek azok az e levél által feltárt újdonságok, amelyek eltérnek a kanoizálódott Bojti- és Szepsi Laczkó-féle előadástól?

Nem említi, hogy Báthory Gábor, büszkén átadván megsemmisítésre Abaffynak a kardját, s felismerően, hogy ő közben fegyver nélkül maradt a meggyilkolására elszánt hajdúkkal szemben, egy hegyestört vett elő, dicsérvén, hogy az még annál a katonához méltó kardnál is alkalmasabb fegyver. Lehet, hogy ez a mozzanat már az utókor narratológiai bővítése.⁵ Másrészt pontosítja a fejedelem megöletésének körülményeiről ugyancsak az utókortól szerzett ismereteinket: Báthory Gábort nem puskával lőtték le, mint a fent említett szerzők állították, hanem kopjájával sebesítették meg, s lovakkal tiportatták agyon, s a földön fekvő, magatehetetlen embert karddal, törrel vagy kopjával szúrdosták halálra. Majd a ruháit levonták róla, a nála talált értékeitől megfosztották, s meztelenül a helyszínen hagyták. Nincs szó arról, hogy a Pece patak vízébe hajították volna, s kedvenc kutyája mindvégig gazdája holttestével együtt őrködött, újdonság viszont az, hogy az előzőleg a táborba küldött testőrsége, a „kékek”, másnap ökrös szekérré tették és Székelyhídra vitték, és ott temették el.

Ezzel az utalással közelebb juthatunk Báthory Gábor többszöri eltemetésének történetéhez is. Eddig úgy tudtuk, hogy a meggyilkolt fejedelem testét a gyalogosok kapitánya, Nagy Balázs a szállására vitte, onnan pedig Ecsedbe szállíttatta, s ott is temették el, ahol a fáma szerint a teste romlatlanul pihent tizenöt évig, s verejtékezett, amit időnként le is töröltek róla. Más forrás szerint Adorjánig vitték hitvány, „két tehén vontatta kassos szekéren”, ahol is Csáki István özvegye szánta meg a „nagy jeles fejedelmet”, és saját hintójával s lovaival szállíttatta Ecsedbe.⁶ Itt nyugodott a test 1614. május 2-ig, amikor a vár piacán felravatalozták, s vörös posztóval díszített szekéren hetvenöt lovas és gyalogok kíséretében végső nyughelyére, Nyírbátorba szállították, s a református templom sekrestyéjében helyezték el, amelynek ajtaját vörös posztóval vonták be.⁷

⁴ KRUPPA, 2009, 277–280.

⁵ MIKÓ, 1858.

⁶ NAGY, 1984, 153–154.

⁷ SZABÓ, 2009, 47.

Végül Bethlen Gábor 1628. szeptember 18-án fejedelemhez illő módon, „nagy méltóságos pompával és tisztességgel” újratemetette, mely kegyeleti munkának pontos okait mába nyúlóan kutatja a hagyománytörténeti és kultusz kutatás.

Gyilkosai alig élték túl áldozatukat.

Forrás

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, P 241, Festetich család levéltára, 3. doboz, Idegen családok iratai, Nádasdy Tamás (1614–1617) 5–7.

Tudom Nagodnal regen nylyan vadnak az ide föl valo hyrek, mikeppen hogy Abbaffy Miklos,⁸ az kit az Al föld ket ezer loual boczatot uolt Bathorj melle, conspiralt Geczi Andrassal⁹ es Kamuthi Farkassal,¹⁰ mikeppen megh ölhessek Bathorit. Azt veghöz uiven Abaffi, mindgiart Postan Vyhelben¹¹ iot, itt volt Ferdinand Herczegnel¹² harmad napigh, az kiknek maga beszellette, io czieleködötöknek mondgiame, auagy rosznak, quia non est malum faciendum, ut eueniat bonum, azokkal beszelgettem, es ugi irom Nagodnak 15 die Nouembris Varadnal leszen Abaffy az ket ezer loual, mentenek be az Varban, Redeivelis¹³ eggiet ertuen, Gicziuel eggüüt vegeosztenek, vgy hogy ha magat talaljak az hazban, Abaffy mondgia, hogy byzonj soha nem latam kjnek az kard odalan illjen szepen aljon, es igy illiek, mint fölsegödnek, tudom, hogy az vassa megh szeb az külsö mivenel. Ha diczernj fogia az fejedelem, vegie latnj töle, es ugian azonnal altal verje, szinten igy be menven, magat talaltak, diczernj keszte az kardot, kire mikor monta volna az fejedelem, hogy az vassa kathona embernek valo, kerte Abaffy latnj, kj vonvan az fejedelem, kezeben atta, Abaffy hogy mar az vegezes szerinth gondolkodnek az megh ölesről, cziak reajok nitottak az be jarok az aitot, ugi nem vihettek szandekokat veghöz, hanem megis touab gondolkodvan, mas nap mentenek be az Fariseussok, miuel hogy negied naptul foguan mezökben nem uoltak, es az fejedelem, es kezdik erossen persuadealnj, hogy kj mennien az Taborokban, mert az az köz nep közt az hire, hogy titkon Eczetben¹⁴ ment uolna, kire azt mondotta, hogy cziodalkozik hihetetlen voltokon, holot soha megh az eo orczajat el nem röitötte, az kit ha az segetsegh

⁸ Tokaji főkapitány, Báthory megsegítésére indult felső-magyarországi és végbeli haddal. Később Bethlen Gábor híve.

⁹ Géczi (Ghicz) András, 1590 és 1600 között munkácsi kapitány, Báthory testőrlovasainak parancsnoka, a fejedelem követeként a Portán járt, s magának kérte meg a fejedelemséget, majd kibékült Báthoryval.

¹⁰ Kamuthy Farkas Báthory András követe Bécsben, 1603-ban Bocskaival harcolt, a töröknél járt követségben, Bethlen Gábor 1606-ban bebörtönöztette, később a székelyek generálisa, tordai főispán. Egyike volt azoknak, akiknek feleségét Báthory Gáborral hírbe hozták, hogy Kata asszony miatt kapták meg tőle Gyalu várát.

¹¹ Bécsújhely, Wiener Neustadt (A).

¹² Ferdinánd főherceg, II. Ferdinánd, 1618-tól magyar király.

¹³ Rhédey Ferenc, váradi kapitány, Bethlen Gábor sógora.

¹⁴ Ecsed várába (Szatmár vármegye).

erköznek, es az ellenségre fognanak menni, az kj megh nem latta, fogia megh latnj. Azert hogy ne ketölködgienek, mas nap kj fogna közikben mennj. Azok az Conspiratorok kj menuen, ejel ket hajdu Capitant ötvened magokkal valasztottak, es hozaiok eskütettek, az kik regvel louakra üluen, ugi mint 17¹⁵ 8bris vartak az Varadi varasson, hazoknal, hogy szekerre űlt uolna az fejedelem, ötöd auagj hatod magaua, egy nihany iffiu legenj, gialogh elötte az Varadi Varasson hogy menne, ugi ütöttek rea, három kopiaual talaltak, az az ket hajdu Capitan, Szilasi Janos¹⁶ es Ladanj,¹⁷ harmadikis¹⁸ közöttök, igi mikoron meg sebessitöttek, megis le ugrot, kardot rantvan, benne meg sebessitöt, az utan louakkal typortattak el, es ugy vgrot le Ladanj, azon feküüo heliben egynihany helen által verte az testet, ott tartottak mezetelen, hanem az kekek erköszenek mas nap, miuel hogy az maga Tabora egynihanj mer földel külljeb uolt Varadnal, azoknak sem akaruan adni az Testet, ugy montak, hogy inkab mind megh halnak, hogy sem azt ot hadgiak, miuel hogy ök mind hitues szolgay voltak, es addigh mind azok, migh az teste föld kjüül vagion, ugy vettek az testet egy negy ökör szekerre, es Szekel hydra¹⁹ vittek es ott temettek el.

¹⁵ Elírás a helyes 27. helyett.

¹⁶ Szilassy János hajdúkapitány, aki állítólag a feleségével való bánásmódért akart bosszút állni Báthoryn.

¹⁷ Ladányi (másutt Nadányi) Gergely, a hajdúk közötti nemesfi.

¹⁸ Zámbo Balázs hajdú.

¹⁹ Székelyhíd, Säcueni (RO)

Irodalomjegyzék

BÁRSONY
2009

BÁRSONY István: *Báthory alakja a magyar történetírásban.* In: *Báthory és kora.* Szerk. PAPP Klára, JENEY-TÓTH Annamária, ULRICH Attila. Kiadja a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete és az Erdély-Történelmi Alapítvány, Debrecen, 2009, 11–28.

KRUPPA
2009

KRUPPA Tamás: *Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Okmánytár II (1595–1613).* Budapest–Róma–Szeged, 2009.

MIKÓ
1858

MIKÓ Imre: *Sepsi Laczkó Máté: Lorándffy Mihály udvari concionatora krónikája és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései 1521–1624.* Erdélyi Történelmi Adatok, III. Kolozsvár, 1858.

NAGY
1984

NAGY László: *A rosszhírű Báthoryak.* Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1984.

SZABÓ
2009

SZABÓ Péter: *Báthory Gábor újratemetése 1628-ban.* In: *Báthory és kora.* Szerk. PAPP Klára, JENEY-TÓTH Annamária, ULRICH Attila. Kiadja a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete és az Erdély-Történelmi Alapítvány, Debrecen, 2009, 45–52.

